

Vertaler in hart en nieren

Jacques Westerhoven in gesprek met Helga Merits

Jacques Westerhoven (1947) woont sinds 1975 in Japan, waar hij tot 2013 Engelse taal en Amerikaanse letterkunde doceerde aan de Rijksuniversiteit Hirosaki. Van zijn hand verschenen diverse vertalingen in het Engels (Osamu Dazai, Jirō Nitta, Hikaru Okuizumi, Hideo Osabe en Kyōzō Takagi) en het Nederlands (o.a. Junichirō Tanizaki, Yukio Mishima, Kenzaburō Ōe, Masuji Ibuse, Haruki Murakami, Junpei Gomikawa en Yasushi Inoue). Stille sneeuwval van Junichirō Tanizaki, De opwindvogelkronieken van Haruki Murakami en Menselijke voorwaarden van Junpei Gomikawa beschouwt hij als zijn belangrijkste vertalingen. In 2000 ontving hij als eerste en tot nog toe enige Nederlander de prestigieuze Nomaprijs voor Vertaalde Japanse Literatuur voor De stenen getuigen van Hikaru Okuizumi (Meulenhoff, 1998). Zijn vertalingen van 1q84 (Haruki Murakami) en Menselijke voorwaarden (Junpei Gomikawa) werden genomineerd voor de Filter Vertaalprijs, respectievelijk in 2011 en 2019. Voor zijn Engelse bloemlezing Voices from the Snow (Hirosaki University Press, 2009) ontving hij de Hirosaki University Press Award (2012).

Helga Merits (1963) studeerde filosofie aan de Universiteit van Amsterdam en heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar het lot van de Estse vluchtelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog en daarna. Ze werkte als freelancer voor BRTN-Radio 3 en VPRO Radio. Ze maakte interviews en schreef recensies voor de Volkskrant en De Morgen. Vanaf 2006 heeft ze zich toegelegd op het maken van filmdocumentaires, met name over vluchtelingen uit de Baltische landen (<http://geislingen.estdocs.com>). Dit interview verscheen onder een andere titel eerder in de Volkskrant van 27 oktober 2000 en VertaalVerhaal dankt de krant voor de toestemming het hier te mogen publiceren.

Vertaler in hart en nieren

Jacques Westerhoven in gesprek met Helga Merits

Bij toeval belandde Jacques Westerhoven vijftientig jaar geleden in Japan. Het land boeide hem. Hij vond er zijn vrouw en hij bleef, en zo begon hij, ook al bij toeval, Japanse literatuur te vertalen...

‘Vertalen is bruggen bouwen,’ zegt Jacques Westerhoven. ‘Niet alleen bruggen van het Japans naar het Nederlands en andersom, maar tussen iedere taal. Mensen die elkaar misschien niet zouden begrijpen, kunnen zich een beter beeld vormen van hoe anderen denken door elkaars literatuur te lezen.

Daarom is het zo jammer dat Mishima de beroemdste Japanse auteur is.* Mishima is een buitenbeentje. Zijn stijl is heel anders dan de gewone Japanse manier van schrijven. Hij was een buitengewoon persoon en een fabelachtige auteur, maar als mensen denken dat Mishima typisch voor Japanners is, begaan ze een geweldige vergissing. Vraag je Japanners naar Mishima dan zeggen ze: de man was geschild met zijn nationalistische ideeën en de manier waarop hij zich van het leven beroofde. Ze maken dus een groot onderscheid tussen Mishima de auteur en Mishima de mens, de denker.’

De Nomaprijs voor vertaalde Japanse literatuur is ingesteld door een Japanse firma om het begrip tussen Japan en andere landen te bevorderen. Dit jaar ontving Jacques Westerhoven de prijs voor zijn vertaling van *De stenen getuigen* van Hikaru Okuizumi.

Het boek is een analyse van het naoorlogse Japan en snijdt een aantal pijnlijke onderwerpen aan. Het gaat over onverwerkte oorlogsherinneringen, de communicatieproblemen tussen de oudere en de naoorlogse generatie en de onmacht om tragische gebeurtenissen aan te kunnen. De oorlog komt in het boek, zeker in het begin, uitgebreid ter sprake, maar op de schuldvraag van de Japanse regering na de aanval op Pearl Harbor en de ontzettende gevolgen ervan wordt niet ingegaan.

Jacques Westerhoven is vertaler Japans in hart en nieren. Toch was hij aanvankelijk vooral in Amerikaanse letterkunde geïnteresseerd. Hij studeerde Engels in Amerika, toen hij hoorde dat de universiteit van Hirosaki een docent Engels zocht. Zijn visum liep bijna af, het was een aantrekkelijke baan en daarom koos hij ervoor een jaar of twee in Japan te gaan werken. Maar hij bleef langer, omdat hij geboeid raakte door land en cultuur, en zijn vrouw had leren kennen. Inmiddels woont hij er vijftientig jaar.

‘Ik was achtentwintig toen ik naar Japan ging. Dan ben je psychologisch al gevormd. Je gaat niet meer echt deel uitmaken van een andere samenleving, zeker niet de Japanse. Je past wel je gedrag aan en in zekere mate ook je denkwijze. Ik sta nu bij

wijze van spreken tegen de telefoon te buigen, wanneer ik mijn baas aan de lijn heb. Ik geloof ook dat je de westerse neiging om vooral gelijk te willen hebben een beetje kwijtraakt.

Op bepaalde niveaus word je geaccepteerd. Voor mijn schoonfamilie ben ik geen buitenlander meer. Dat blijkt onder meer uit het feit dat ze geen beleefd Japans tegen me praten, maar dialect. Ook op de universiteit waar ik nu vijftwintig jaar werk, val ik niet meer op. Maar helemaal geaccepteerd word je nooit.'

Aanvankelijk sprak Westerhoven geen woord Japans. Op het platteland waar hij woonde, waren buitenlanders in die tijd een grote zeldzaamheid. In zijn omgeving sprak dan ook vrijwel niemand Engels. Toen hij besloot langer te blijven, zat er niets anders op dan de taal te leren. Met zelfstudie maakte hij zich de taal en het schrift eigen.

'Ik ben in alle opzichten een amateur en een dilettant, maar Japanners vinden het een ontzettende prestatie als iemand probeert Japans te leren en als hem dat nog redelijk lukt ook. Ze hebben namelijk het idee dat Japans een bijzonder moeilijke taal is. Dat is het eigenlijk niet. Het heeft natuurlijk wel specifieke problemen, maar is in feite vrij eenvoudig. Er zijn veel buitenlanders die bijzonder goed Japans spreken. Daar zijn Japanners intussen aan gewend.

Het echt moeilijke aan het Japans is het schrift. Maar schrift is niet hetzelfde als taal. Als dat wel zo was zouden Japanse kinderen nooit de taal kunnen leren. Het grote voordeel van karakters is dat ze de woorden concreet maken. Ze betekenen namelijk allemaal iets. In *De stenen getuigen* komen bijvoorbeeld veel termen voor stenen voor. Je ziet dan een Japans karakter dat je niet kent, maar waaruit je veel informatie kunt afleiden: wat voor een steen het is, hoe hard hij is of welke kleur hij heeft.'

Jacques Westerhoven vertaalde aanvankelijk uit het Japans in het Engels. De directe aanleiding voor zijn eerste vertaling was dat bepaalde literaire werken niet in het Engels voorhanden waren. Hij begon er daarom zelf aan. Zijn eerste vertaling werd tot zijn grote verbazing gepubliceerd. De uitgave van twee andere vertalingen in het Engels verliep veel minder voorspoedig en daarom besloot hij, naar hij zelf zegt uit balorigheid, contact op te nemen met een Nederlandse uitgeverij, Meulenhoff.

Sindsdien heeft hij verschillende vertalingen gemaakt en ontsloot hij de moderne Japanse literatuur voor Nederlandse lezers. Volgens Westerhoven is de Japanse literatuur over het algemeen beschouwelijker dan de westerse literatuur.

'Begin twintigste eeuw had je zelfs een heel specifieke roman die de "ik-roman" heette, waarin schrijvers heel realistisch hun gedachten opschreven. Een roman als *De avonden* van Van het Reve komt er een beetje bij in de buurt.

In de eigentijdse Japanse roman is dat aan het veranderen. Japanse schrijvers concentreren zich nu vooral op de maatschappij, wat ze vaak op een heel speelse, zelfs

absurdistische wijze doen. De meeste mensen kennen het werk van Yoshimoto Banana of Haruki Murakami. Zij schrijven romans die niet meer realistisch te noemen zijn. De verhalen zijn een beetje verknipt, een beetje modernistisch, maar proberen allemaal de denkwijze van jongere mensen te ontleden.’

Het eerste boek dat Jacques Westerhoven voor Meulenhoff vertaalde was *Kruisende lijnen* van Junichiro Tanizaki. Het bleek een moeilijk karwei, omdat het boek voor negentig procent in dialect is geschreven. Daarna deed Westerhoven *Stille sneeuwval*, ook van Tanizaki, omdat het naar zijn idee de mooiste en belangrijkste Japanse roman van de twintigste eeuw is.

‘Ik ben trots op die vertaling, omdat het boek een brug slaat tussen twee culturen. Als je als Nederlander leest, begrijp je veel meer van Japanners dan wanneer je een of ander handboek doorwerkt. Eigenlijk zouden alle zakenmensen die naar Japan gaan het moeten lezen. Dan weten ze precies hoe ze zich moeten gedragen.

De stenen getuigen heb ik vervolgens weer aanbevolen, omdat het zo ontzettend pakkend is. Het is een analyse van wat er allemaal is fout gegaan met de generatie die tijdens de oorlog soldaat was. Na de oorlog moest die niet alleen een nieuw bestaan opbouwen, maar ook een nieuwe maatschappij creëren, omdat de Japanse maatschappij aan het eind van de oorlog totaal vernietigd was. De hoofdpersoon is zo’n oudere Japanner die keihard werkt, het ontzettend goed bedoelt, maar die zich niet kan uiten. Hij kan geen band scheppen met andere mensen.

De tijdloze elementen in het boek zijn schuld en boete en ook – op een niet christelijke manier – verdoeming en verlossing. Natuurlijk hebben Japanners ook gevoelens van schuld en willen ze boete doen. Dat is heel duidelijk nu de oorlogsgeneratie aan het uitsterven is. Er zijn hoogbejaarde oud-strijders die op het laatste moment nog naar buiten treden en zeggen: we hebben echt heel erge dingen gedaan en we hebben het altijd maar verzwegen en onderdrukt. Ze doen boete door naar Thailand of China terug te gaan om zo te proberen hun daden goed te maken. Of ze geven lezingen in Japan om door te geven wat er precies gebeurd is, ook al willen de oud-strijdersvereniging en de regering er niets van weten. Zo willen ze vermijden dat in de toekomst dezelfde fouten worden gemaakt. Ik vind het een heel moedgevend idee dat er genoeg Japanners zijn die zich over de drempel heen zetten en schuld willen bekennen.’

Jacques Westerhoven zou graag nog een ander boek van Hikaru Okuizumi vertalen. Een hindernis is dat Okuizumi vooral boeken heeft geschreven van zo’n zeven- tot achthonderd pagina’s – een omvang die uitgevers meestal niet blij stemt vanwege de hoge kosten. Andere boeken van Okuizumi zijn, volgens Westerhoven, te Japans.

‘Als vertaler moet je te veel uitleggen aan de Nederlandse lezer om het boek plezierig te maken.

Ook al is een boek goed, dan is het niet noodzakelijk goed om te vertalen. Toen ik de prijs kreeg heb ik Okuizumi gebeld om te vragen of hij nog iets anders schreef dan die dikke romans. Hij zei dat hij nu nog met iets langs bezig is, maar daarna een novelle gaat schrijven. Meteen aan me opsturen, heb ik hem geantwoord.'

*Een kleine 20 jaar later voegt Jacques Westerhoven hieraan toe: 'Nu ik het interview nog eens lees, valt het me op van hoe lang geleden het dateert. Maar in het jaar 2000 was Murakami in Nederland zo goed als onbekend. Nauwelijks voor te stellen, vandaag de dag.'